

Film *Pokłosie* jako katalizator kolejnej dyskusji o wydarzeniach z Jedwabnego z 1941 roku

Dyskusja w przestrzeni wirtualnej

Jednym z aktualnych przejawów fenomenu antysemityzmu we współczesnym społeczeństwie polskim była fala negatywnej aktywności w internecie oraz mediach po premierze filmu Władysława Pasikowskiego *Pokłosie*. Dyskusja istniejąca pod postacią sprzężenia zwrotnego pomiędzy przestrzenią wirtualną oraz płaszczyzną tradycyjnych mediów swoim zakresem zaczęła obejmować nie tylko zagadnienie antysemityzmu, ale również kondycję moralności polskiego narodu, jego tożsamość, martyrologię i historię.

KAMIL NOWAK

Zasadniczą kwestią, na którą należy zwrócić uwagę przy analizowaniu filmu, jest fakt, że nie jest on obrazem dokumentalnym. Jest to film fabularny, nawiązujący do kina amerykańskiego, estetycznie osadzony w gatunku thriller. Premiera filmu miała miejsce 11 maja 2012 roku na Festiwalu Polskich Filmów Fabularnych w Gdyni. Szerszej publiczności film został zaprezentowany 9 listopada 2012 roku. Za scenariusz, jak i reżyserię odpowiadał Władysław Pasikowski. Odtwórcami głównych ról są Ireneusz Czap, Maciej Stuhr, Zbigniew Zamachowski i Jerzy Radziwiłowicz.

W filmie nie ma bezpośredniego nawiązania do Jedwabnego, również nazwa wsi, w której dzieje się akcja, jest zupełnie inna. Jednakże podobieństwa fabuły do historii nasuwają się mimowolnie. Wejście obrazu do kin zapoczątkowało niespotykaną dotąd skalę ataków w przestrzeni wirtualnej. Celem niewybrednych komentarzy był nie tylko film sam w sobie, ale również jego twórca oraz aktorzy w nim występujący. Jako że reżyser raczej stroni od występów publicznych, główny wysiłek promocji obrazu wziął na siebie grający w nim główną rolę Maciej Stuhr. Stał się on przez to niejako twarzą filmu, co spowodowało, że w dużej mierze obok reżysera to on był intensywnie atakowany.

Działalność internautów objawiała się głównie poprzez wpisy pod tekstami publicystycznymi dotyczącymi filmu. Dyskusja rozgorzała również na portalach tematycznie dalekich od zagadnień politycznych, koncentrujących się ściśle na tematyce filmowej, jak na przykład Filmweb czy YouTube. Duża część komentarzy swoją treścią i elementami wulgarnymi oraz mową nienawiści naruszała regulamin powyższych portali. Część komentarzy tego typu została przez administratorów zablokowa-

na. Jednak w dalszym ciągu znacząca liczba wpisów – pomimo obraźliwych treści – jest widoczna dla postronnych użytkowników. Anonimowość, jaką zapewnia internet, umożliwiła w wielu przypadkach formułowanie wpisów bezkompromisowych i podburzających. Komentarze internautów charakteryzowały się dużym ładunkiem emocjonalnym. Wiele z nich było wulgarnych, antysemitkich oraz rasistowskich. Treść zawarta we wpisach internautów nie była zwarta i jednolita. W dyskusji zauważalna jest strona stojąca w obronie filmu i dostrzegająca jego pozytywne wartości. Jednakże w zestawieniu z komentarzami negatywnymi, głosy pozytywne charakteryzują się znacznie mniejszą liczbą i zasięgiem.

Z poniżej analizowanych wpisów internautów wyłania się obraz antysemitkiej i ksenofobicznej społeczności nieodróżniającej w historii i postawie swojego narodu żadnych cech negatywnych, a wręcz przeciwnie: stawiającej go raczej za wzór i przykład dla innych nacji. Silne przekonanie o nieskazitelnym historii, mesjanizmie i niezachwiana wiara w mit martyrologiczny narodu polskiego podczas II wojny światowej wytworzyły sytuację, w której próba podważenia tego mitu nawet logicznymi i udowodnionymi faktami historycznymi wiązała się z niezrozumieniem i poczuciem zagrożenia. W komentarzach internautów zauważalne były również przejawy myślenia paranoika: podejrzliwość, ksenofobia, mania wielkości, wrogość, lęk przed utratą niezależności, projekcja, myślenie urojeniowe¹. W powyższym kontekście *Pokłosie* postrzegane jest przez tę społeczność jako bezpośredni atak na wartości przez tę społeczność wyznawane i według niej niepodważalne. Ukazanie w filmie alternatywnej wersji wydarzeń, abstrahując od jej prawdziwości, wywołuje wśród tej grupy wyraźny sprzeciw i wrogość². W wyniku tego zarówno ►►

Kadr z filmu *Pokłosie*

film, jak i jego twórcy stali się obiektem ataków na najróżniejszym polu. Głównym zarzutem była antypolskość jego twórców, zaś fakt, że produkcja ta została nakręcona w Polsce, a jej twórcami są Polacy, dodatkowo spotęgował ów negatywny stosunek. „Prawdziwy Polak” oraz patriota w mniemaniu danej społeczności, nie nakręciłby filmu, który jej zdaniem „uderza we własny naród”. W twórcach filmu internauci dostrzegli więc agresorów i źródło antypolskiego przekazu. Internauta „somciak”, biorąc udział w dyskusji na temat filmu na portalu filmweb.pl, lakonicznie, ale dobitnie stawia tezę: „w Polsce wszystko antypolskie... ten kto zrobił ten film powinien siedzieć w pierdłu” (pisownia oryginalna)³. Natomiast internauta „politykier” stawia bezpośredni zarzut pod adresem reżysera o nieszanowanie swojego państwa – posługuje się przy tym wyrazistym stwierdzeniem: „Zły to ptak, co własne gniazdo kala! Chyba że ten ptak zrodzony z kukułczego jaja”⁴. Część internautów zarzut antypolskości potęguje, określając film jako propagandę wymierzoną w Polskę, a twórców filmu nazywa „polonofobami” lub „Polakożercami”. Dodatkowo w bezkompromisowy sposób odnozą się oni do aktora Macieja Stuhra grającego w *Pokłosiu* główną rolę: „To smutne, że Maciek Stuhr jest tak ograniczony i prymitywny oraz antypolski”⁵.

W ataku na twórców internauci posługują się również przekazem antysemitycznym. Dużą część internautów, dochodząc do wniosku, że antypolski film nie mógł zostać stworzony przez Polaków, zarzuca twórcom filmu żydowskie pochodzenie. Insynuacje tego typu mają na celu dyskredytację i oczernianie ich w oczach społeczeństwa. Pochodzenie żydowskie ma stanowić synonim wroga oraz obcego. Użytkownik „Megi Lis” 14 listopada 2012 roku pod artykułem zamieszczonym na portalu **Frona** publikuje komentarz, w którym zadaje retoryczne pytanie sugerujące, że reżyser jest żydofilem lub ma korzenie żydowskie: „Mam rozumieć, że Pasikowski, to potomek pasących konie z Jude, czy dla Jude?”⁶. Podobne zarzuty są formułowane wobec aktora Macieja Stuhra: „Wiedziałem, że jest trochę czosnkowy...”, ale nie brałem tego pod uwagę”⁷. Fakt dofinansowania filmu przez Polski Instytut Sztuki Filmowej motywuje internautę „MrPolandPoland1” do formułowania zarzutu o żydowskich korzeniach również wobec ministra kultury Bogdana Zdrojewskiego. Dodatkowo internauta ten dopatruje się spisku mającego na celu przejęcie kontroli w państwie polskim przez Żydów, oskarżając ministra o sponsorowanie na szeroką skalę różnego rodzaju żydowskich inicjatyw, które prowadzą do stworzenia fundamentów tego przewrotu:

„A minister Zdrojewski to już w ogóle zachowuje się jak patriota Izraela, sponsoruje z naszych podatków Izraelkę Yael Bartane, założycielkę Ruchu Odrodzenia Żydowskiego w Polsce, która postuluje przyjazd do Polski 3,3 mln Żydów z Izraela i hebrajski jako (z polskim) – urzędowy. Zdrojewski opłacił Bartanie produkcję jej 3 filmów, stanowiących ideologiczną podkładkę do ww. Odrodzenia”⁸.

Pośród olbrzymiej liczby komentarzy zamieszczonych w internecie na temat *Pokłosia* dużą grupę stanowiły wpisy porównujące dzieło Pasikowskiego do książek Jana Tomasza Grossa. Internauci dostrzegają w fabule filmu inspirację książką *Sąsiedzi*. Film *Pokłosie* wobec powyższego postrzegany jest jako kontynuacja kłamliwej, antypolskiej propagandy zapoczątkowanej przez J. T. Grossa. Autor ten, postrzegany przez część społeczeństwa bardzo negatywnie, stał się symbolem działalności wymierzonej w Polaków. Internauci zestawiają osobę Grossa z Pasikowskim i Stuhrem, tworząc tym samym panteon wrogów narodu polskiego. Przykładem jest wpis użytkownika „man.of.Stagira” z 14 listopada 2012 roku pod artykułem zamieszczonym na portalu Fronda: „pogrossie, jak to ujął pewien forumowicz”⁹. Internauta w kreatywny sposób łączy tytuł filmu *Pokłosie* z nazwiskiem J. T. Grossa, tworząc nowe słowo „pogrossie”. Pejoratywna konstrukcja wydaje się być zarzutem wobec filmu. Jednoznaczne zestawienie obrazu z działalnością J. T. Grossa ma stanowić wymowny komentarz i negatywną ocenę samą w sobie.

Przeważająca część komentarzy odnosi się jednak do wydarzeń w Jedwabnem z 1941 roku i zagadnienia odpowiedzialności za zbrodnię. Wśród internautów silne i niepodważalne jest przekonanie, wpisujące się w mit cierpiętnictwa narodu polskiego, że to Niemcy są winni zbrodni ludobójstwa popełnionej w tym miasteczku. Podważają tym samym udział Polaków w mordzie, a tezy sugerujące, że pogrom dokonał się polskimi rękami bez udziału nazistów – określają jako antypolską propagandę i kłamstwo. Wobec takiej postawy wydarzenia ukazane w filmie wydają się być dla nich oburzające i kłamliwe, jak pisze internauta „banita”: „Tutaj nawet nie chodzi o poziom gry (...), tylko o zwykłe kłamstwo, czytałem zeznania osoby żyjącej w Jedwabnem pochodzenia żydowskiego w czasach wojny i tej masakry, i prawda jest taka, że to nie Polacy zamordowali tych żydów ale oddział **SS**, który w okolicznych wsiach dokonywał podobnych rzezi”¹⁰.

Grono internautów niepodważających faktu udziału Polaków w tych tragicznych wydarzeniach dokonuje jednak przeniesienia winy za pogrom ze sprawców na ofiary – Żydów z Jedwabnego. Mit nieskazitelnego wykluczenia ulokowanie źródła przemocy po stronie polskiej części społeczności. Doszukują się więc wydarzeń i zachowań, które miałyby usprawiedliwić tę przemoc. Kluczowa w tym kontekście według internautów miała być rzekoma współpraca na szeroką skalę ludności pochodzenia żydowskiego z **NKWD** podczas okupacji sowieckiej owych terenów: „A przeciwko to własnie Żydzi witali Armie Czerwona kwiatami i zdradzali kto z Polakow jest/byl oficerem i nauczycielem, profesorem i policjantem to własnie oni!”¹¹. Pojawiły się również komentarze, nie tylko w kontekście Jedwabnego, ale całego okresu II wojny światowej, oskarżające Żydów o zмовę, której celem miała być eksterminacja narodu polskiego: „Nie zmienia to faktu że żydzi ramię w ramię z sowietami i Niemcami chcieli wymordować naród polski”¹². Przytaczane są liczne historie mające dowodzić, że podczas II wojny światowej również wśród społeczności żydowskich były osoby dopuszczające się brutalnych zbrodni: „ciekawe że nikt nie robi filmów o zbrodniach żydowskich dokonanych na Polakach. w mojej miejscowości w czasie wojny pewna rodzina przez całą okupację ukrywała żydów, a te k...wy (gdy już niemiec był daleko) ową rodzinę wymordowali, nie oszczędzając nawet malutkich dzieci, taka jest żydowska podzięka”¹³.

Zauważalne są również wpisy wykorzystujące dyskusje wokół *Pokłosia* do szerzenia jawnych haseł antysemitycznych oraz nieracjonalnych teorii spiskowych jakoby Żydzi dążyli do stworzenia z Polski państwa judaistycznego. Uzewnętrznia się tym samym paranooidalny lęk przed utratą niezależności na rzecz Żydów¹⁴: „Piszę do dzisiaj bo dwa czy trzy miesiące temu był jakiś zjazd żydostwa w Niemczech gdzie uchwalili że za dwa do pięciu lat żyć sobie by w Polsce drugim językiem urzędowym był jidisz a w ciągu tego czasu populacja Żydów w Polsce MA BYĆ zwiększona do około pięciu milionów. Pisano o tym w gazetach u nas w kraju i na portalach. czy wy wszyscy nie dostrzegacie tego co oni chcą nam zrobić i już po cichu robią ??? Czy jesteście ślepi i głusi ???”¹⁵.

W komentarzach internautów na temat *Pokłosia* dostrzec możemy również przejawy nowego antysemityzmu, odnoszącego się do współczesnego konfliktu izraelsko-palestyńskiego: „Za to Izrael rozumie swoje i morduje cywili w Strefie Gazy i jest qrwa cool & kszser. Za chwile przeprosimy Niemców za **Hitlera** i Rosję za **Stalina!** (...) wystarczy popatrzeć co robią z Palestyńczykami by wiedzieć że to najgorsze ścierwo tego świata”¹⁶.

Szerzone są również tezy, że to Żydzi swoją naturą i postępowaniem generują nienawiść wobec siebie i są źródłem antysemityzmu: „Cały świat jest objęty nienawiścią do Żydów? OCZYWIŚCIE – oni sami zapracowali sobie na swój IMAGE. Obojętnie gdzie ten antysemityzm występuje, nie ma na niego lekarstwa. Wszędzie w każdym kawałku globu żydzi usilnie pracują na nienawiść do siebie”¹⁷”.

W internetowym dyskursie na temat filmu pojawiły się również komentarze przeciwstawiające się fali krytyki i mowie nienawiści. Użytkownicy sieci opublikowali wiele wyważonych głosów poświęconych historii i społeczeństwu. Internauci rozumieją, że narody i społeczności nie stanowią jednego homogenicznego organizmu, że w ramach danego społeczeństwa zawsze istnieje część o skrajnie innych postawach i poglądach od reszty: „Tak jak w każdym społeczeństwie są różnorodne postawy, tak i w polskim. (...) Tylko popatrzmy na to z dystansu – ani nie jesteśmy szczególnie wspaniali, ani szczególnie źli. Ot, Polska, jak każdy naród ma w sobie dobro i zło, jak każdy człowiek (...)”¹⁸. Internauci odrywają problem ukazany w *Pokłosiu* od narodu polskiego. Postrzegają go jako uniwersalny i dotyczący nie tylko Polaków, ale raczej istoty człowieczeństwa i granic, do których można się posunąć.

Artykuł jest fragmentem pracy magisterskiej *Dyskusja społeczna po premierze filmu Pokłosie Władysława Pasikowskiego jako przejaw antysemityzmu we współczesnym społeczeństwie polskim? Tło historyczne i aspekt społeczny zjawiska* napisanej pod kierunkiem dra hab. Rafała Pankowskiego (Warszawa, Collegium Civitas, 2014).

PRZYPISY

- ¹ Krzysztof Korzeniowski: *Polska paranoja polityczna*. Warszawa 2010, s. 56.
- ² *Ibidem*, s. 57.
- ³ <http://www.filmweb.pl/film/Pok%C5%82osie-2012624892/discussion/Brak+s%C5%82%C3%B3w,2420314> (data wglądu: 8.07.2014).
- ⁴ <http://www.tvn24.pl/kultura-styl,8/film-o-polakach-ktorzy-mordowali-zydow-pasikowski-wraca-po-11-latach,280416.html#forum> (data wglądu: 8.07.2014).
- ⁵ <http://niezalezna.pl/34809-internauci-smieja-sie-z-macieja-stuhra> (data wglądu: 7.07.2014).
- ⁶ <http://www.frona.pl/a/ukrzyzuj-zydka-czyli-poklosie-jt-grossa,23630.html> (data wglądu: 7.07.2014).
- ⁷ <http://niezalezna.pl/34809-internauci-smieja-sie-z-macieja-stuhra> (data wglądu: 8.07.2014).
- ⁸ http://www.youtube.com/watch?v=_VoPkOSDN2M (data wglądu: 6.07.2014).
- ⁹ <http://www.frona.pl/a/ukrzyzuj-zydka-czyli-poklosie-jt-grossa,23630.html> (data wglądu: 9.07.2014).
- ¹⁰ <http://www.wprost.pl/ar/356913/Stuhr-ty-Zydzie/#strona-komentarzy-1> (data wglądu: 7.07.2014).
- ¹¹ <http://www.wprost.pl/ar/356913/Stuhr-ty-Zydzie/#strona-komentarzy-1> (data wglądu: 10.07.2014).
- ¹² <http://www.filmweb.pl/film/Pok%C5%82osie-2012-624892/discussion/propaganda,2445148> (data wglądu: 10.07.2014).
- ¹³ http://www.youtube.com/watch?v=_VoPkOSDN2M (data wglądu: 10.07.2014).
- ¹⁴ Korzeniowski, *op. cit.*, s. 56.
- ¹⁵ <http://www.wprost.pl/ar/356913/Stuhr-ty-Zydzie/#strona-komentarzy-1> (data wglądu: 7.07.2014).
- ¹⁶ http://www.youtube.com/watch?v=_VoPkOSDN2M (data wglądu: 7.07.2014).
- ¹⁷ <http://natemat.pl/37393,tylko-zebym-zydka-nie-musial-grac-takie-slowa-slyszeli-tworcy-filmu-poklosie> (data wglądu: 11.07.2014).
- ¹⁸ <http://www.filmweb.pl/film/Pok%C5%82osie-2012-624892/discussion/Odwaga%2C+doskona%C5%82e+aktorstwo+i+zach%C4%99cenie+do+zmiernienia+si%C4%99+z+prawd%C4%85,2335996> (data wglądu: 10.07.2014). ■